

Բիւզանդացի պատմիչները հաղորդում են, որ ճիշդ այս ժամանակները Բարակի հետեւորդ ոմն պարսիկ ազնուական, Թէոփոր անուամբ, անցնում է բիւզանդական հողը, տանելով հետը 14 հազար փախստական աղանդաւոր:

Առասպելախառն զրոյցները բաւականին խաւարել են Թէոփորի պատմական դէմքը: Անհատական է, որ Խուռամեան համայնքը փախուստ տար արեւմուտք այնպիսի ժամանակ, երբ նրանց առաջնորդ Բարակը փայլում էր իր յաղթութիւններով:

Փախստականները զետեղում են Սինոպի մօտ, ուրեմն, Արմենեակ զինուորական թեմում եւ մի քանի տարուց յետոյ նրանք կայսր են հռչակում Թէոփորին: Սա որպէս թէ արդէն պատրիկութեան պատիւ էր ստացել եւ կրնութեան առել Թէոփորա կայսրուհու քոյրը, ըստ այդոց նրա տալը, Թէոփիլ կայսեր քոյրը: Թէոփորան հայուհի էր եւ հռչակաւոր Մամուկէ Մամիկոնեանի եղբոր զուտորը:

Ինչ կասկածներ եւ յարուցուին Թէոփորի անձի մասին, նրանց մէջ յետին տեղը չպիտի բռնէ այն ենթադրութիւնը, որ նա եւ իր հետ փախչողները աւելի հայեր են, քրիստոնեայ համայնք, որ սպաստան էին որոնել իրենց հաւատակիցների մօտ: Թէոփորի խնամութիւնը հայ բնտանիքի հետ եւս բնորոշ է հայի համար եւ սովորական երեւոյթ Բիւզանդիայում, մինչդեռ աննախընթաց մի պարսիկի նկատմամբ: Խուռամեանների փախուստը կարող էր տեղի ունենալ միայն Բարակի անկումից յետոյ, ուրեմն ուշ քան 837 տարին:

Ինչ եւ իցէ: Թէոփիլ կայսրը դահ բարձրանալով յարմար դատեց օգտուել Խուռամեան շարժումից եւ հարուածել արաբներին: Կայսերական զօրքերը արդէն պատրաստ էին տօնել իրենց յաջողութիւնը Եփրատի ափերին եւ մանաւանդ Կիլիկիա, երբ ձախողեցան: Կայսրը ստիպուած էր հաշտութիւն առաջարկել: Ամիրապետ Մամուն մերժեց: Նրա հակայական նաւատորմը շարժուել էր արդէն ուղիղ դէպի մայրաքաղաք, երբ վերահաս մահը՝ 833 թուին, վերջ դրեց խիզախ ձեռնարկին:

Ըստ հայ տեղեկութեան (Մովս. Կաղանկ. Գ. 70) Մամունի արշաւը տեղի ունեցաւ հ. թ.

280, ուրեմն 831-832 թուին, հաւանօրէն 832-ի գարնան: Խալիֆը մեռաւ 833-ի ամառը:

Մամունի յաջորդ՝ Մուսաուրը բարւոք համարեց նախ երկիրը խաղաղեցնել ներքին յուզումներից, որոնց աղբիւրը խռովարար Բարակն էր:

Հայաստանի կուսակալը այդ ժամանակ ոմն Բադոսի էր (եւ ոչ Բադոսի, ինչպէս տըպուած է, Մովս. Կաղ. Գ. 20), ամիր Մումին կոչուած: Սա արաբական մատենագիրներին՝ Հասան իբն Ալի ալ Բադաիսի ալ Մամունի էր, որ ծանօթ է նաև Ասողիկին Մամունիկ անունով՝ Յովհաննէս Ովայեցի կաթողիկոսի ժամանակ:

Նոր Խալիֆը նրա տեղ զրկեց Հայաստան աւելի վճռական մարդ՝ Աբիշին անունով (Վարդան, 79): Աբիշին հասնելով Ատրպատական յարձակուեց Բարակի վրայ եւ ջարդեց նրա բանակը: Թերեւս կարծելով որ Աղուանից իշխանները Բարակի դաշնակիցն էին, նրանց դէմ զրկեց Մուհամմետ իբն Սոլիման ալ Ազդի, յանձնելով նրան երկրի կառավարութիւնը:

Աղուանից պատմագիրը հաղորդում է, որ հ. թ. 286 = 837 թ. Բաղդադից եկաւ Աղուանքի վրայ 12 հազարանոց հեծեալ զուռը: Մահլ Սմբատեան, «որ յարքայից Չառմիհրական տոհմէն էր, գիմէ ի վերայ որպէս արծուի խոյացեալ ի տկար թռչունս», եւ ցրում է թըշնամու զօրքերը: Այս գնդի առաջնորդն էր, երբեք, յիշեալ Մուհամմետ ալ Ազդի:

Պարտուած Բարակը փորձում է սպաստանել Մահլի մօտ: Մակայն, Մահլ յանկարծ փոխում է իր քաղաքականութիւն ի նպաստ Աբիշինի եւ Բարակին բռնում յանձնում է արար զօրավարին նոյն 286=837 թուին: Մահլ որպէս թէ «առնու իշխանութիւն ի վերայ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից տիրել իշխանութեամբ ամենեցուն արքայաբար»:

Կաղանկատուացու հրատարակութեանց մէջ պահասում է այս ամբողջ հատուածը, որ տալիս է Էջմիածնի թ. 633 ձեռագիրը, եւ որի յայտնութիւնը պարտական ենք Դադեանին, («Արարատ», 1896): Դժբախտաբար, հատուածի վերջը թերի է, ուր յիշուում են «ափրանց տէրն Յովհաննէս, որ հայոց Աղուանից եւ վրաց եղեւ տէր» եւ Բուլխար Սոյտա փափղոս,